

บทที่ 1

บทนำ



ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในระยะ 3-5 ปีที่ผ่านมา(พ.ศ.2535-2540) แนวโน้มความสนใจในสื่อวิทยุเพิ่มขึ้นอย่างมาก อาจเป็นเพราะผลดีจากการเกิดปัญหาต่าง ๆ การจราจรที่คับคั่งทำให้คนใช้เวลาอยู่บนรถนานขึ้น วิทยุจึงเป็นสื่อที่ช่วยให้ความรู้และความบันเทิงกับคนบนรถได้ดี หรืออาจเป็นเพราะรายการวิทยุมีการปรับปรุงดีขึ้นจนเป็นที่สนใจของผู้ฟัง

ขณะเดียวกันความสนใจของผู้ฟังที่มากขึ้นก็ช่วยให้บรรดานักวางแผนการใช้สื่อโฆษณาเห็นคุณค่าของสื่อวิทยุมากขึ้น ในขณะที่อัตราค่าเวลาในการโฆษณายังไม่สูงนักเมื่อเทียบกับสื่อประเภทอื่น ด้วยเหตุนี้รายได้จากค่าโฆษณาที่เพิ่มสูงขึ้นก็เป็นพลังในการสนับสนุนธุรกิจวิทยุให้เข้มแข็งขึ้น และจูงใจให้มีผู้เข้าไปดำเนินการปรับปรุงคุณภาพมากขึ้น รวมทั้งธุรกิจหนังสือพิมพ์ทั้งหลายค่ายธุรกิจ เช่น ผู้จัดการ เดอะเนชั่น วัฏจักร คู่แข่ง ไทยไฟแนนเชียล เป็นต้น กิจกรรมธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ได้ใช้ศักยภาพในด้านฐานข้อมูล หรือความสันทัดจัดเจนในงานเกี่ยวกับการสื่อข่าว ขยายธุรกิจไปสู่สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ยุทธศาสตร์ธุรกิจเช่นนี้ได้รับการอธิบายว่าเป็นการแก้เผ็ดการที่สื่ออิเล็กทรอนิกส์ รุกพรมแดนข่าวมาทางด้านข่าว

อย่างไรก็ตาม การที่คนทำธุรกิจหนังสือพิมพ์จะขยายธุรกิจไปทำงานสื่อวิทยุหรือโทรทัศน์นั้น แม้จะใช้ฐานข้อมูลหรือเครือข่าย (network) ของระบบงานข่าวหนังสือพิมพ์ได้ แต่การจัดทำรายการของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวต้องมีการลงทุนด้านเครื่องมืออุปกรณ์ และการจัดทีมงานหลักขึ้นเป็นการเฉพาะ (สุวัฒน์ ทองชนากุล, 2540)

วรพล พรหมกบุตร (2540) ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับสื่อวิทยุในยุคโลกาภิวัตน์ไว้ว่า ภายในเวลาเพียง 3 ปีกว่า การทำวิทยุซึ่งเคยถูกถือว่าเป็นธุรกิจขนาดเล็กที่กระจัดกระจายไม่เป็นเอกภาพ ได้พัฒนาตนเองอย่างรวดเร็ว กลายเป็นอุตสาหกรรมหลายพันล้าน มีคู่แข่งอนาคตสดใสอย่างน่าจับตามองเป็นพิเศษ

การเคลื่อนตัวของสังคมเข้าสู่ยุคที่ข่าวสารข้อมูลเริ่มกลายเป็นปัจจัยจำเป็นในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนจำนวนมากเช่นปัจจุบัน นอกจากจะทำให้บริการข่าวสารข้อมูลประเภทต่าง ๆ กลายเป็นธุรกิจสำคัญแล้ว ยังมีผลกระทบที่ชัดเจนต่อการปรับโครงสร้างรายการวิทยุของไทย

แต่เมื่อมองอีกด้านหนึ่ง การเติบโตของธุรกิจคลื่นข่าววิทยุในช่วงที่ผ่านมาซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลจากความพยายามในการขยายโอกาส และลดความเสี่ยงทางด้านธุรกิจของผู้ประกอบการสื่อสิ่งพิมพ์ ทำให้เห็นภาพความฉาบฉวยเกิดความไม่สัมพันธ์กันระหว่างปริมาณและคุณภาพ รวมไปถึงความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางวิชาชีพกับการตอบสนองความต้องการของตลาดเฉพาะกลุ่มที่มีอำนาจซื้อสินค้าและบริการที่เป็นผู้สนับสนุนรายการ

อุกฤษณ์ ปัทมานันท์ คอลัมนิสต์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง ประจํานิเทศสารมติชนสุดสัปดาห์ วิเคราะห์ไว้เมื่อ ปี 2540 ว่า

พร้อม ๆ กับความเชื่อที่ว่า วิกฤติการณ์ทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม 2535 มีความรุนแรงเกิดขึ้น เป็นผลมาจากการปิดกั้นข่าวสารอย่างมากของรัฐและความเชื่อในสื่อมวลชนเสรีที่ขยายตัวไปตามจำนวนและพลังของชนชั้นกลางและพลังของชนชั้นกลางที่ซ่อนอุดมการณ์ทางการเมือง คุณภาพในสติปัญญา ความรับผิดชอบทางการเมืองและอำนาจซื้ออยู่ เป็นที่มาของการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสื่อมวลชนไทยทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในสังคมไทยอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ใครที่ทำหนังสือพิมพ์รายเดือนก็หันไปทำหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ และในที่สุดก็ทำหนังสือพิมพ์รายวัน ใครที่ทำหนังสือพิมพ์รายวันก็หันไปทำหนังสือพิมพ์รายเดือนในที่สุด คนที่ไม่เคยทำหนังสือพิมพ์อะไรมาก่อนเลยก็ทำหนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษ ภายหลังจากที่เข้าสู่วงการหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยได้ไม่ถึง 5 ปี ไม่เพียงแต่เท่านั้น คนที่ทำหนังสือพิมพ์ในยุคหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เกือบจะทุกคนได้ก้าวเข้าสู่สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยการทำรายการวิทยุ และ/หรือ รายการโทรทัศน์ หรือเป็นเจ้าของสถานีโทรทัศน์เองก็มี ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองสื่อมี technicality ที่แตกต่างกันแม้จะไม่โดยสิ้นเชิงก็ตาม การขยายตัวขององค์กร การเพิ่มขึ้นของบุคลากรในวงการสื่อสารมวลชนในประเทศไทยที่มากจนถึงขั้นที่เรียกว่าเกิดการระเบิดตัวก็เห็นจะไม่ผิดนักคณะนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของรัฐได้เปลี่ยนจากคณะนิเทศวิทยุ วิทยุ วิทยุ วิทยุ กลายเป็นคณะที่อบอวลอย่างไม่มีเหตุผลอะไรนักนอกจากค่านิยมใหม่ของสังคมไทยขณะนั้น และการระเบิดตัวของความต้องการในตลาดอาชีพ อันนี้รวมไปถึงการเกิด

ขึ้นใหม่ ๆ ของภาควิชาและคณะวิชาในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยเอกชนด้วย เราปฏิเสธไม่ได้ว่าการระเบิดตัวของปริมาณสื่อสารมวลชนและองค์การที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ล้วนเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากแนวความคิดเรื่องสื่อเสรีทีวี 100 ช่อง ที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬทั้งสิ้น แต่แล้วแนวความคิดเรื่องสื่อเสรีทีวี 100 ช่องก็กลายเป็นความเพ้อฝันที่ไม่สอดคล้องกับความล้าหลังของสังคมไทย "พลังกึ่งจริง" ของชนชั้นกลางไทยทั้งทางอุดมการณ์ทางการเมือง คุณภาพในระดับสติปัญญา ความรับผิดชอบทางการเมืองและอำนาจการซื้อ"

ปรากฏการณ์ที่ช่วยกระตุ้นการเติบโตของคลื่นวิทยุ

ด้านแรกคือ การมีบริษัทให้ความสนใจในการทำธุรกิจวิทยุเพิ่มขึ้น โดยมีลักษณะของการเข้าไปดูแลบริหารคลื่นตลอด 24 ชั่วโมง ซึ่งเมื่อก่อนอาจจะมีหลาย ๆ บริษัทที่รับแต่ละช่วงของเวลามาทำรายการมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ความสัมพันธ์กับเจ้าของคลื่น และประจวบเหมาะในช่วงเวลานั้นมีการขยายสถานีวิทยุในส่วนของราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมประชาสัมพันธ์และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย รูปแบบในการให้เข้าไปดูแลคือให้เอกชนลงทุนสร้างสถานี ติดตั้งอุปกรณ์ และยกให้กับทางภาคราชการแลกกับการได้บริหารคลื่นตามความถี่ที่ทางการกำหนด ซึ่งส่วนใหญ่รูปแบบนี้ไม่ได้เกิดในกรุงเทพฯ แต่จะมีจำนวนมากที่เกิดในต่างจังหวัด และทำให้เกิดระบบการประมูล เนื่องจากมีคนเข้ามาทำธุรกิจทางด้านนี้กันมาก มีความไม่โปร่งใสเกิดขึ้น การประมูลจึงเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

ด้านที่สอง คือ มีการทำรายการวิทยุในลักษณะที่มีแนวทางที่ชัดเจน มีผังรายการที่ชัดเจน เช่น หากเป็นคลื่นเพลงจะต้องเป็นเพลงไทย ฝรั่งเศส เจาะลึกลงไปอย่างชัดเจน มีทั้งดีเจและการจัดผังรายการอย่างไหลลื่น ทำให้คนฟังมีโอกาสที่จะเลือกรับฟังได้

ปรากฏการณ์ที่สาม ในส่วนของความนิยมของวิทยุช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมาจากสาเหตุสองประการ คือ 1. ปัญหาการจราจรที่ทำให้ผู้คนต้องอยู่บนท้องถนนเฉลี่ย 4-5 ชั่วโมง จากเดิมเพียง 2 ชั่วโมง และส่วนมากก็จะเป็นชั่วโมงที่เร่งด่วน โดยในต่างประเทศจะเรียกช่วงนี้ว่า ไคร์ฟ โทม์ (ช่วงคนขับรถ) 2. การตื่นตัวและการรับรู้ข่าวสาร เนื่องจากสังคมไทยและเศรษฐกิจขยายตัวมากตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา ความจำเป็นในการรับรู้ข่าวสารมีเพิ่มมากขึ้น โดยธรรมชาติต้องการอุปโภคบริโภคข่าวสารมากซึ่งตรงนี้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจวิทยุ

ทั้งนี้ สามปรากฏการณ์ ทำให้คลื่นข่าวเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น ทำให้เกิดรูปแบบของรายการ 3 แบบ คือสิ่งที่เรียกว่า นิวส์ สเตชัน หรือ นิวส์ แอนด์ ทอล์ก เอฟเอ็ม คลื่นข่าวและการสนทนาแสดงความคิดเห็น และคลื่นข่าวที่คั่นด้วยรายการเพลง แต่บ้านเรายังไม่ชัดเจน และสิ่งที่เข้ามาเพิ่มเติมในตลาดไทย หลังจากปี 2535 เป็นต้นมา นอกจากการประมูลคลื่นแล้วยังมีบุคคลกรจากสื่อสิ่งพิมพ์เข้ามาผลิตรายการวิทยุจึงก่อให้เกิดการผสมผสานจากสื่อวิทยุโดยธรรมชาติที่มีความเร็ว ความหนักแน่น ความมีประสบการณ์ของสื่อสิ่งพิมพ์ จึงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก

จุดของการแข่งขันของคลื่นข่าวขณะนี้ ในส่วนของสถานีวิทยุในกรุงเทพฯ ที่เป็นระบบเอฟเอ็มที่คนนิยมฟังกันมาก จะเห็นว่ารูปแบบของรายการจะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ และขึ้นอยู่กับว่าสถานีนั้นเป็นฟอร์แมท ทำเต็มรูปแบบ 24 ชั่วโมงหรือไม่ ถ้าเป็นรูปแบบนี้จะต้องประกอบด้วยส่วนผลิตข่าวในรูปแบบของสำนักข่าวและนักวิชาการเข้ามาทำรายการที่เป็นคลื่นข่าวมากขึ้น นอกจากนี้การเกิดลักษณะพิเศษขึ้นเนื่องจากการพัฒนาของเทคโนโลยี ทำให้การผลิตรายการวิทยุเป็นไปในลักษณะการเกิดสื่อสองทาง "โอเพ่น ไลน์" (open line) เปิดสายแสดงความคิดเห็น มีเทคโนโลยีในการกระจายเสียงในระบบแซทเทิลไลท์เรดิโอ จากเดิมสถานีจะต้องอยู่ในตัวที่เป็นแม่ข่าย แต่หลังจากมีระบบเชื่อมต่อสัญญาณดาวเทียม มีสถานีที่ยิงสัญญาณขึ้นไป หรืออัปลิงค์-ดาวนลิ่งค์แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องไปจัดที่สถานีเหมือนเมื่อก่อน ซึ่งจุดนี้เป็นจุดเสริมอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้รูปแบบการทำรายการวิทยุในสมัยใหม่หลากหลายมากขึ้น

การแข่งขันตอนนี้นอกเหนือจากเรื่องเทคนิคออกอากาศ ผู้ผลิตรายการ ผู้บริหาร การขาย การจัดการผังรายการ การบริหารการขาย การจัดการแล้วอีกอย่างคือเรื่องเน็ตเวิร์ค เครือข่าย คนกรุงเทพฯมีความตื่นตัวในเรื่องการรับฟังข่าววิทยุมากขึ้น ผู้ฟังต่างจังหวัดก็เริ่มมีพฤติกรรมที่เหมือนคนกรุงเทพฯแล้ว ต้องการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อวิทยุพร้อม ๆ กับคนกรุงเทพฯ จุดนี้จึงเกิดปรากฏการณ์ใหม่ขึ้น มีการขยายเครือข่ายเป็นเน็ตเวิร์คเกิดขึ้นในต่างจังหวัด (วัฏจักรรายวัน, 2 กันยายน 2539)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2540) ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับความสำคัญและบทบาทของรายการวิทยุด้านข่าวสารไว้ว่า

"รายการพูดนั้นมีหลากหลายชนิด นับตั้งแต่รายงานข่าวจากรายไปจนถึงข่าวการเมือง รายการสนทนาเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจ รายงานข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์ หรือรายการประเภทร่วมด้วยช่วยกัน

ฯลฯ เป็นต้น รายการพูดทั้งหมดเหล่านี้ แม้จะมีเนื้อหาหรือจุดยืนต่างกันอย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่ามีความเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ เป็นข่าวสารของชุมชน คุณต้องรู้สึกตัวว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเสียก่อนถึงจะฟังรายการเหล่านี้ได้สนุก ไม่ว่าจะเป็นชุมชนรุดคิด, ชุมชนคนกรุง, ชุมชนชาวไทยภายใต้หนักการเมืองน้ำเน่าร่วมกัน, ชุมชนคนขวัญเสียในตลาดหุ้น ฯลฯ สารจากรายการวิทยุเหล่านี้เชื่อมโยงคนเข้าหากันภายใต้ "จินตกรรม" อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เกิดความรู้สึกสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องไปกับคนอื่น ๆ ที่เราไม่เคยเห็นหน้าค่าตาในเมืองไทย, หรือในบางกอก, หรือเชียงใหม่, โคราช ฯลฯ

วิทยุค้นพบตัวเองใหม่ คือเป็นสื่อและเวทีกลางของชุมชน นับเป็นบทบาทที่ที่เหมาะสมกับวิทยุอย่างยิ่งด้วย เพราะที่จริงแล้วต้นทุนวิทยุั้นไม่แพงเลย โดยเฉพาะเมื่อเอาไปเทียบกับสื่อชนิดอื่น ไม่เชื่อลองคิดดูตริออกหนังสือพิมพ์รายวันประจำถิ่นสักฉบับดูก็ได้จะเสียเงินมากกว่าตั้งสถานีวิทยุไปไม่รู้จะกำไรกี่พันเท่า ไม่แพงที่เครื่องส่ง ทำให้พอเหมาะที่ชุมชนต่าง ๆ สามารถดิ้นรนสร้างเวทีของตนเองขึ้นได้หรือเกิดวิทยุในท้องถิ่นเป็นเวทีสาธารณะสำหรับชุมชนประเภทต่าง ๆ ในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ได้ไม่ยาก ในทุกวันนี้ การส่งกระจายเสียงมีราคาแพงเพราะค่าตั้ง ไม่ใช่เพราะการส่งกระจายเสียง ค่าตั้งวิทยุก็เหมือนกับค่าตั้งในการประกอบการธุรกิจทั้งหลาย นั่นก็คือทำให้ไม่มีใครกล้าลงทุนพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการมากนัก เพราะต้องเสียต้นทุนการผลิตที่ไม่มีผลผลิตก็คือค่าตั้งไปเปล่า ๆ สภาพพัฒนาสู่ถึงการตั้งประชาคมจังหวัด แต่ประชาคมจังหวัดกลายเป็นสถาบันที่มีเวทีเล็กยิ่งกว่าเวทีลิเกด้วยซ้ำ คนเข้าไปมีส่วนร่วมได้อย่างผิวเผินและจำนวนน้อยมาก ถ้าจะเกิดประชาคมจังหวัดขึ้นในความเป็นจริง สภาพพัฒนาจะต้องคิดถึงเวทีที่กว้างขวางอย่างวิทยุ ซึ่งเป็นของชุมชนได้จริง นั่นหมายความว่า เป็นคลื่นเสรีที่คนต่างกลุ่มต่างสถานภาพสามารถใช้เป็นเวทีความคิดเห็นและการต่อรองของตนได้อย่างสันติ รัฐธรรมนูญมาตรา 40 ประกาศว่า คลื่นความถี่วิทยุ "เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ" องค์กรที่จัดสรรคลื่นความถี่ควรยึดเอาคลื่นที่หน่วยราชการยึดเอาไปเก็บค่าตั้งคืนมาให้หมด เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาคมได้เกิดขึ้นจริง ๆ สักที จะเกิดประชาคมจริงก็ต้องมีเวทีจริงสำหรับประชาคมด้วย และไม่มีเวทีอะไรดีไปกว่าวิทยุ"

เทห์ราเนียน นักศึกษาการสื่อสารมวลชนในประเทศโลกที่สามได้เสนอว่า ลักษณะที่สำคัญของการกระจายเสียงในโลกที่สาม คือเป็นเครื่องมือทางการเมืองเป็นอย่างมากและมีความสำคัญในการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจใน 3 ด้าน คือการสร้างคอบธรรมทางการเมือง การระดมพลังทางสังคม และการสร้างบูรณาการแห่งชาติ

ในระยะหลัง การใช้สื่อวิทยุเพื่อการระดมพลังทางการเมืองโดยตรงลดน้อยลงมาก แต่มิได้หมายความว่าปฏิบัติการทางการเมืองของวิทยุกระจายเสียงจะลดน้อยลงด้วย รายการบทความของวิทยุทหารก็ยังคงถูกใช้เพื่อเป็นช่องทางแสดงความคิดเห็นเพื่อชี้แนะทางการเมืองอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ผลประโยชน์ของกองทัพถูกท้าทายโดยพลังภายนอก แต่การวิพากษ์วิจารณ์มักใช้วิธีการเปรียบเปรยเสียดสีมากกว่าการโจมตีอย่างชัดเจน แต่การออกอากาศรายการประเภทนี้ในบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจง ย่อมทำให้ผู้ฟังสามารถตีความได้ตามที่ผู้เสนอรายการต้องการได้ไม่ยาก

สำหรับรายการประเภทข่าวของสถานีวิทยุทั่วไป ปฏิบัติการทางการเมืองก็สามารถแฝงอยู่ในข้อมูลข่าวสารที่ได้รับการคัดสรรมานำเสนอ (โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ) เพื่อให้นำไปสู่การยอมรับในความชอบธรรมของระบอบการปกครอง เช่นรายการข่าวที่นำเสนอภัยแล้งและกิจกรรมของผู้นำหรือตัวแทนของรัฐที่แสดงถึงเจตนาดี ความห่วงใย เห็นอกเห็นใจต่อความเป็นอยู่ของประชาชนใส่ใจต่อปัญหาความเดือดร้อนและพยายามจะช่วยเหลือ ดังนั้นนอกจากความพยายามโน้มน้าวให้ประชาชนยอมรับและสนับสนุนต่อระบอบการปกครองโดยตรงแล้ว รายการวิทยุกระจายเสียงยังมีศักยภาพสำคัญในการควบคุมทางสังคม โดยการสร้างบรรยากาศของความเห็นพ้องต้องกัน และการมีผลประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่ายในสังคม สร้างมายาคติเพื่ออธิบายหรือกลบเกลื่อนความขัดแย้งพื้นฐานในสังคม เสนอคำอธิบายและข้อแก้ต่างต่อความเหลื่อมล้ำ หรือเบี่ยงเบนความสนใจไปจากปัญหาพื้นฐานของโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมนั้น ๆ ด้วยสภาพการณ์ที่กิจการวิทยุกระจายเสียงเป็นของรัฐ ควบคุมโดยรัฐ และตรรกะของการผลิตในระบบทุนนิยม ย่อมทำให้การเปิดแฉมุมมองเพื่อการวิพากษ์อย่างวิพากษ์ไม่สามารถปรากฏในสื่อวิทยุกระจายเสียงได้

การดำเนินธุรกิจวิทยุด้านข่าวสารมาถึงจุดที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ เมื่อประเทศไทยประสบกับความตกต่ำและความผันผวนอย่างรุนแรงทางด้านเศรษฐกิจ เมื่อปลายปี 2539 ทำให้โครงสร้างธุรกิจวิทยุด้านข่าวสารเข้าสู่ยุคการพลิกผันครั้งใหญ่ ผู้ประกอบการต่างได้รับผลกระทบกันถ้วนทั่วโดยเริ่มต้นจากรายเล็ก ๆ ที่มีสายป่านสั้น ไม่มีความชำนาญทางธุรกิจ ส่วนผู้ประกอบการรายใหญ่ต่างจำเป็นต้องย่อขนาดองค์ให้เล็กลง ตัดค่าใช้จ่าย ลดบุคลากร ย่อขนาดให้เล็กลง บางรายต้องคืนคลื่นที่ได้รับสัมปทานมา เพราะการผลิตคลื่นข่าวต้องใช้ต้นทุนสูง แต่การขายเวลาโฆษณาทำได้ลำบาก คุณภาพในการผลิตสวนทางกับรายได้ทำให้ไม่สามารถยืนอยู่บนเส้นทางสายนี้ได้ จำต้องปิดตัวเองลงไป สถานีข่าว 24 ชั่วโมง ซึ่งเคยเป็นแนวทางหลักของคลื่นข่าวเริ่มหายไปและแปรรูปเป็นสถานีข่าวและเพลง

แม้ว่าที่ผ่านมาสื่อวิทยุดูเหมือนจะเป็นสื่อที่หอมหวาน และได้รับความสนใจจากนักลงทุนมากที่สุดสื่อหนึ่ง เนื่องจากธุรกิจมีอัตราการเติบโตปีละประมาณ 15-20% มาโดยตลอด จนกระทั่งมีการแย่งประมูลสัมปทานวิทยุจากหน่วยงานต่าง ๆ จนส่งผลให้ราคาค่าเช่าสถานีได้เพิ่มสูงขึ้นหลายเท่าตัว

ในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่ามีบริษัทหน้าใหม่ที่เกิดขึ้นมากมาย ทั้งที่เป็นมือใหม่ และเป็นมืออาชีพที่แยกตัวออกมาดำเนินธุรกิจเป็นของตัวเอง แต่ขณะนี้ธรรมชาติของสื่อวิทยุเริ่มที่จะเป็นดาบสองคม เนื่องจากสัมปทานของธุรกิจนี้ได้เห็นสัญญาณในลักษณะปีต่อปีเป็นอย่างน้อย ซึ่งในบางรายอาจได้สัมปทาน 3-5 ปีด้วยซ้ำ ดังนั้นเมื่อธุรกิจนี้เริ่มประสบปัญหาจึงทำให้ผู้ที่ได้สัมปทานที่คิดจะเลิกดำเนินการก็ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะได้จ่ายเงินล่วงหน้าไปแล้ว จึงทำให้หลายรายจำเป็นต้องแบกรับภาระนี้ต่อไป แต่จะต้องหาวิธีการใหม่ ๆ เข้ามาช่วยประคองกิจการนี้ให้ไปถึงฝั่งให้ได้ สถานการณ์เช่นนี้ผู้ประกอบการรายใหญ่ที่มีสถานีวิทยุในเครืออยู่หลายคลื่นและยังมีสื่ออื่น ๆ อยู่ในเครือเดียวกัน ซึ่งการดำเนินงานของบริษัทเหล่านี้ จะมีความได้เปรียบในเรื่องการทำตลาด เพราะจะสามารถจัดแพ็คเกจขายโฆษณาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการนำคลื่นต่าง ๆ ในเครือของตัวเองมาขายรวมกัน หรือการนำการขายโฆษณาวิทยุไปผนวกกับสื่ออื่นที่อยู่ในเครือเดียวกันและทำการลดราคาลงบางรายลดต่ำกว่า 50-70% เพื่อให้เจ้าของสินค้าสนใจมาลงโฆษณามากขึ้น

ในส่วนของผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กเองก็จะมีบางส่วนที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรคนี้ไปได้ โดยเฉพาะในคลื่นที่มีกลุ่มเป้าหมายชัดเจน ฟอร์แมทรายการลงตัว และดำเนินรายการอยู่ในเช็กแมนด์ที่การแข่งขันไม่รุนแรงนัก แต่ก็ยังมีอีกบางส่วนที่ยังไม่มีความเป็นมืออาชีพดีพอ เริ่มที่จะหดหายไปจากวงการเรื่อย ๆ ยิ่งส่งผลให้สถานการณ์ดูเลวร้ายลงไปอีก ทำให้ผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็กใน ส่วนที่เหลือ ดูเหมือนจะเริ่มเจอะจุดอับอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นผู้ประกอบการจำเป็นที่จะต้องกลับมาทบทวนถึงรูปแบบรายการว่ามีความลงตัวเพียงไร และแตกต่างกับผู้ประกอบการรายอื่น ๆ ที่อยู่ในเช็กแมนด์เดียวกันมากน้อยเพียงไร และที่สำคัญก็คือจะต้องลดต้นทุนการดำเนินงานลง เพราะที่ผ่านมาเกือบทุกแห่งที่ต้นทุนการดำเนินงานที่สูง โดยเฉพาะเรื่องของค่าจ้างผู้ดำเนินรายการที่เพิ่มสูงขึ้นกว่าในอดีตมาก

บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (2540) ได้วิเคราะห์ว่า

“ในยุคปัจจุบัน สื่อมวลชนมีบทบาทสูงมากในระบบการเรียนรู้ทางสังคมของคนไทย แม้จะเป็นธุรกิจที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก ทว่ากลับมีอิทธิพลครอบงำถึงทุกส่วนของชีวิตทางสังคม จนถึงขีดที่เป็นสถาบันทางค่านิยมที่ไร้คู่แข่งมากขึ้นตลอดเวลา

ในเรื่องนี้พิเศษหลายประการของเมืองไทย สื่อมวลชนสามารถครอบครองเนื้อหาของ “จิตสำนึกสาธารณะ” (Public Consciousness) ได้เป็นอย่างดีสูงอาการที่สอระดับแห่งอิทธิพลดังกล่าวก็คือในเวลาที่มีการดำเนินกิจการทางสังคมที่ค่อนข้างสำคัญใดๆหากไม่ได้รับความร่วมมือจากสื่อมวลชนเสียแล้ว กิจการนั้น ๆ ก็แทบจะไม่มีอนาคต ในทางกลับกันหากสื่อมวลชนต้องการจะให้อะไรเป็นอย่างไรแล้ว อะไรที่ว่าเป็นไปอย่างนั้น อย่างน้อยๆความปั่นป่วนในบางระดับก็จะมีติดตามมาให้เห็นกันไม่ช้าก็เร็ว

เหตุผลทางยุทธศาสตร์ที่ช่วยเหลือให้อิทธิพลของสื่อมวลชนแพร่หลายได้อย่างรวดเร็วและมากมายนั้นเมื่ออยู่หลายประการ ทว่าจุดที่เป็นประเด็นคือ สิทธิ เสรีภาพของสื่อมวลชน อันเป็นสิ่งที่ได้รับการคุ้มครองอย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญของประเทศที่อยู่ในโลกเสรี หากปราศจากซึ่งสิทธิเสรีภาพพิเศษที่มีหลักประกันทางกฎหมายเสียแล้ว สื่อมวลชนก็ไม่สามารถที่จะทำงานของตนได้อย่างสะดวกสบายใจในแบบที่ทำ ๆ กันอยู่”

ไพฑูรย์ หิรัญประดิษฐ์ (2540) ทำการศึกษาวิจัยเรื่องโครงสร้างและการแสดงบทบาทของสถานีวิทยุ เอฟเอ็ม 92.5 พบว่า

“นอกจากนโยบาย และโครงสร้างการบริหารงานภายในองค์กรและการผลิตรายการจะมีผลต่อการแสดงออกของสื่อแล้ว บุคลากรผู้ผลิตงานในสื่อ ก็มีส่วนต่อการแสดงออกของสื่อด้วยเช่นกัน กล่าวคือ บุคลิกลักษณะส่วนบุคคล และการแสดงออกต่าง ๆ ของผู้ปฏิบัติงานมีผลต่อการผลิตสื่อ ซึ่งจะส่งผลต่อเนื้อหาที่ผลิต ซึ่งเป็นการแสดงออกของสื่ออีกทอดหนึ่ง บุคลิกลักษณะส่วนบุคคลและการแสดงออกต่าง ๆ ของผู้ปฏิบัติงานสื่อนั้นก็เกิดมาจากสาเหตุปัจจัยใหญ่ ๆ 2 เหตุปัจจัย คือ

1. ทักษะ ทักษะ ความเชื่อ และระบบคุณค่าส่วนบุคคลซึ่งได้แก่แนวความคิดของตัวผู้ปฏิบัติที่มีต่อลักษณะขององค์กร และงานที่ตนผลิตออกมาในฐานะสมาชิกขององค์กร เช่นแนวคิดที่ยึดติดอยู่กับความเป็นองค์กรสื่อของรัฐ ความคิดเกี่ยวกับผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการเผยแพร่งานนั้นสู่สาธารณชนเช่น แนวความคิดในการป้องกันตนเอง เป็นต้น นอกจากนี้บุคลิกลักษณะและความเชื่อส่วนตัวก็มีผลกระทบต่อการแสดงออกของสื่อด้วยเช่นกัน

2. พลังอำนาจภายในองค์กรหรือโครงสร้างระบบบริหารงานขององค์กร ปัจจัยนี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อบุคลากร ทำให้การแสดงออกของบุคลากร ไปมีผลกระทบต่อการทำงานอีกทอดหนึ่ง เนื่องจาก สวท.เอฟเอ็ม 92.5 เป็นองค์กรสื่อของรัฐ โครงสร้างระบบบริหารงานขององค์กรแห่งนี้จึงเป็นไปตามระบบการบริหารงานราชการ ในที่นี้ได้แก่ โครงสร้างอัตรากำลัง แรงจูงใจนโยบายเกี่ยวกับการแข่งขันและระบบบริหารข้อมูล”

จากแรงกดดันและเครื่องแวลล้อมต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้การศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาปัจจัยกำหนดลักษณะการดำเนินรายการสนทนาข่าว อันจะได้มาจากการประเมินบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ แนวคิด หลักการทำงาน และจุดยืนทางวิชาชีพ ของผู้ดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุ เป็นเรื่องที่สำคัญและจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนแนวทางเพื่อปรับปรุงสภาพเงื่อนไขในกระบวนการผลิตรายการสนทนาข่าวทางวิทยุให้สอดคล้องกับความคาดหวังด้านบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยต่อไป

ปัญหาวิจัย

1. ด้วยความที่รายการด้านสนทนาข่าวทางวิทยุมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญและผู้คนให้ความสนใจมากขึ้น และด้วยความที่เป็นสื่อร้อนต้องทำงานแข่งขันกับเวลา คิดวางแผนวันต่อวัน ภายใต้การแข่งขันที่สูงมากขึ้น ประกอบกับต้องตอบสนองต่อเงื่อนไข ความถูกต้อง รวดเร็ว เป็นกลางและหลากหลาย ผู้ผลิตรายการมีวิธีการอย่างไรในการตอบสนองเงื่อนไขด้านการผลิต การแข่งขันและด้านบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคม

2. ในฐานะที่บุคลากรในองค์กร ผู้ผลิตรายการวิทยุด้านข่าวสารอยู่ภายใต้ระบบสังคมเศรษฐกิจการเมืองไทย จึงจำเป็นต้องค้นหาว่าการวางแผนหรือช่วยความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นเพื่อประโยชน์สำหรับ

กระบวนการผลิตรายการสนทนาข่าวทางวิทยุ มีความจำเป็นมากน้อยเพียงใด และเข้ามาอยู่ในกระบวนการการผลิตได้อย่างไร

3. ผู้ดำเนินรายการด้านสนทนาข่าวทางวิทยุมีวิธีการประเมินการทำหน้าที่ของตนในฐานะผู้ส่งสารอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบ และลักษณะวิธีการดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุ
2. เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุ
3. เพื่อให้ทราบถึงวิธีการทั้งที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว และลักษณะร่วมกันของผู้ดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุ ในแสดงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ ในฐานะผู้ส่งสารสาธารณะ ภายใต้แรงกดดัน และเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุในแต่ละขั้นตอน

ขอบเขตการวิจัย

ทำการศึกษาวิจัยถึงปัจจัยต่างๆที่กำหนดลักษณะการดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุทั้งปัจจัยภายในและภายนอกผู้ส่งสาร (ผู้ดำเนินรายการ) โดยเลือกศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเฉพาะผู้ดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุที่ดำเนินการผลิตรายการอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ในช่วงเวลาที่มีประชาชนนิยมเปิดรับข่าวสารทางวิทยุ หรือช่วงเวลา Prime Time โดยคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงรายการที่ดำเนินการผลิตโดยกลุ่มธุรกิจวิทยุด้านข่าวสาร 4 กลุ่ม ได้แก่ ไอเอ็นเอ็น มีเดียพลัส เนชั่น และ วอท์ซี้ด็อก และรายการของสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ คลื่น 92.5

ข้อสันนิษฐานในการวิจัย

รูปแบบและลักษณะวิธีการดำเนินรายการสนทนาข่าวทางวิทยุขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญอันได้แก่

1. ทศนคติ ภูมิหลังและประสบการณ์ทางวิชาชีพ รวมทั้งบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อมเชิงสังคมของผู้ดำเนินรายการ
2. ระบบอุปถัมภ์และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ผู้ดำเนินรายการมีกับองค์กรหรือบุคคลในสถาบันต่าง ๆ
3. นโยบาย แนวคิดและวัฒนธรรมการดำเนินงานขององค์กรต้นสังกัด
4. กระแสความสนใจของสื่อมวลชนและประชาชนที่มีต่อสถานการณ์ข่าวในแต่ละช่วงเวลา
5. ความสามารถเฉพาะตัวของผู้ดำเนินรายการในการแสดงบทบาทหน้าที่สื่อมวลชนภายใต้ข้อจำกัดและเงื่อนไขต่างๆ

ทั้งนี้ปัจจัยต่างๆดังกล่าวมีผลต่อการแสดงบทบาทหน้าที่สื่อมวลชนทั้งในด้านความถูกต้องและรวดเร็วของข้อมูลข่าวสารที่น่าเสนอ ความเป็นกลางและความหลากหลายของเนื้อหา

นิยามศัพท์

รายการด้านสนทนารายการข่าวทางวิทยุ หมายถึงรายการวิทยุกระจายเสียงที่ใช้กลยุทธ์การยัดผู้ฟังเฉพาะกลุ่ม ด้วยการนำเสนอข่าวสารครอบคลุมด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในรูปแบบการวิเคราะห์ การเล่าข่าว และการนำเสนอเนื้อหาข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน รวมทั้งการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในข่าวและการเปิดสายรับฟังความคิดเห็น

ลักษณะการดำเนินรายการสนทนารายการข่าวทางวิทยุ หมายถึงรูปแบบและวิธีการในการกำหนดประเด็นข่าว รวมถึงวิธีการถ่ายทอดหรือนำเสนอเนื้อหาของข่าวสาร การสนทนาระหว่างผู้ดำเนินรายการและวิทยากรประจำรายการ การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในข่าว และการกำหนดประเด็นเพื่อเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ฟังเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในเชิงสาธารณะและเป็นข่าวที่ได้รับความสนใจ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. เป็นแนวทางสำหรับผู้ที่จะเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในด้านสื่อวิทยุในอนาคต
2. เป็นประโยชน์สำหรับการวางแนวทางใหม่ ๆ ของผู้ผลิต และผู้ดำเนินรายการด้านสนทนาข่าวในปัจจุบัน เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันแวดล้อมทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันภายใต้ความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อให้สื่อด้านข่าวสารทางวิทยุเป็นสื่อที่ตอบสนองต่อหลักการความรวดเร็ว ความเป็นกลาง ความถูกต้องและความหลากหลาย ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย